

Poznámky k výskytu plevelů na Novojičínsku 1. *Xanthium strumarium* a *X. albinum*

Notes on occurrence of weed species in the Nový Jičín district 1.
Xanthium strumarium and *X. albinum*

PETR KOCIÁN

Nerudova 5, CZ-741 01 Nový Jičín; e-mail: petr.kocian@kvetenacr.cz

Abstract: Localities of interesting weed species, the endangered archeophyte *Xanthium strumarium* and the neophyte *Xanthium albinum* were recorded in the area of the Nový Jičín district (NE Moravia, Czech Republic). They were found in soybean fields. Their recent and historical records in the Nový Jičín district are shortly commented.

Keywords: archaeophytes, floristic data, neophytes, northeastern Moravia, weeds

Taxonomické pojetí a nomenklatura: Danihelka et al. 2012

Úvod

Plevelům polí se v posledních letech nevěnovala na území okresu Nový Jičín dostatečná pozornost. Většina dřívějších prací se zaměřovala spíše na ohrožené druhy plevelů (např. Sedláčková 1986, okres Nový Jičín; Cimalová 2006, region severní Moravy a Slezska). Patrně i v souvislosti se změnami technologických postupů obhospodařování se některé plevely zcela vytrácejí, jiné naopak znovu navracejí. Na pole jsou však také zavlékány druhy, které se v území dosud nevyskytovaly (Kocián 2015), snad v důsledku rostoucí obliby pěstování některých plodin (např. sója).

Během probíhajícího průzkumu rozšíření zajímavějších neofytů na území severní Moravy a Slezska a současně prováděném mapování plevelů jsem na Novojičínsku zachytil výskyty řepně durkomanu (*Xanthium strumarium*) a řepně polabské (*Xanthium albinum*). V následujícím textu krátce přiblížím současné nálezy a upozorním na některé historické aspekty výskytu taxonů v zájmovém a také v širším území severovýchodu České republiky.

Metodika

Lokality jsou řazeny do fytochorionů (Skalický 1988) a čtvrtin základních polí středoevropského síťového mapování (Slavík 1971), zápis souřadnic je v systému WGS-84 a zkratky veřejných herbářů jsou uvedeny v mezinárodních akronymech (Thiers s. a.). Zájmové území je vymezeno hranicemi okresu Nový Jičín.

Výsledky a poznámky k jednotlivým taxonům

Xanthium strumarium

Řepeň durkoman (obr. 1) je jednoletá, 15–80(–100) cm vysoká šedo zelená, nearomatická bylina. Kdysi se vyskytovala roztroušeně především v teplejších oblastech Čech a jižní Moravy, do chladnějších oblastí byla občas zavlékána. V současnosti je trvalejší výskyt omezen pouze na jižní Moravu, v Čechách byla až dosud považována za vymizelou (Havlíček 2004). Na území České republiky je považována za archeofyt (Pyšek et al. 2012) a zařazena do kategorie EN – ohrožený taxon (Grulich 2017).

Historicky (v 19. století) byl výskyt řepně durkomanu uváděn z území severní Moravy a Slezska například od Opavy, Těšína (Wimmer 1857), Nového Jičína (Sapetza 1865), Olomouce, Hranic, Místku, Krnova a Vidnavy (Formánek 1887). V průběhu 20. století byl druh dokladován ze severovýchodu dnešní České republiky již jen ojedinelé. V regionálních herbářích jsou uloženy například sběry z rumiště v Olomouci (1933 leg. J. Otruba, OLM), z rudiště VŽKG v Ostravě-Vítkovicích (1959 leg. F. Zbytek, OSM) nebo z okraje kukuřičného pole v Ostravě-Martinově (1975 leg. Z. Kilián, OSM). Recentně byla řepeň durkoman hlášena pouze na polích se sójou u Ostravy – Nové Bělé (2010 leg. D. Hlisnikovský, FMM; Hlisnikovský 2010) a u Sviadnova (2016 leg. D. Hlisnikovský, FMM; Hlisnikovský 2017).

- 76a. Moravská brána vlastní, 6373a, Suchdol nad Odrou (distr. Nový Jičín): pole se sójou, 1,2 km JJZ od kostela Nejsvětější Trojice, 49°39'01,1"N, 17°54'51,8"E, 277 m n. m., 8 ex. (27. 9. 2015 leg. P. Kocián, BRNU, NJM).
- 76a. Moravská brána vlastní, 6373c, Mankovice (distr. Nový Jičín): pole se sójou, cca 0,9 km SZ od kostela Navštívení Panny Marie, 49°38'21,7"N, 17°52'21,3"E, 271 m n. m., 3 ex. (8. 9. 2018 leg. P. Kocián, herb. Kocián).
83. Ostravská pánev, 6374b, Nová Horka (distr. Nový Jičín): pole s cukrovou řepou, 2,2 km JV od zámku Nová Horka, 49°40'45,5"N, 18°05'32,9"E, 254 m n. m., 9 ex. (23. 8. 2015 leg. P. Kocián, BRNU, NJM).

Z Novojičína poprvé zmínil řepeň durkoman jen obecně bez bližších souvislostí Sapetza (1865) a jeden nedatovaný sběr, patrně z poloviny 19. století, pochází od Kunína (s. d. leg. J. Peterstein, PR). Od té doby zde nebyla udávána (cf. Pladias 2018). Nově byla nalezena na poli s cukrovou řepou u Nové Horky a na polích se sójou u Suchdola nad Odrou a Mankovic. V případě pole u Nové Horky se jednalo o roztroušený výskyt ve střední části pole na značně udusané půdě. Sójová kultura u Suchdola nad Odrou i Mankovic byla zřetelně ošetřena herbicidními přípravky a rostliny řepně byly v daném místě prakticky jediným plevelným porostem. Je nasnadě, že řepeň durkoman byla rezistentní na použité herbicidní přípravky. Ostatně rezistence tohoto druhu na některé herbicidy je z literatury známa (cf. Bozic et al. 2015). Výskyty na lokalitách z roku 2015 byly přechodného rázu, v dalších letech již zde nebyly rostliny pozorovány. Řepeň durkoman byla na pole zavlékána patrně s nečistým osivem sóji. Občasné recentní výskyty v sójových kulturách v regionu širšího Ostravska tomu nasvědčují.

Obr. 1. Řepeň durkoman (*Xanthium strumarium*): (a) celkový pohled na rostlinu na poli s cukrovou řepou, (b) detail vrcholové části rostliny, (c) detail plodů, Nová Horka, 23. 8. 2015. – Foto P. Kocián

Xanthium albinum

Řepeň polabská (obr. 2) je jednoletá, 20–80(–120) cm vysoká zelená nebo žlutozelená, aromatická bylina. Pochází ze Severní Ameriky a na našem území byla poprvé zaznamenána v polovině 19. století. V současnosti je její trvalejší výskyt soustředěn v Čechách podél Labe od Hřenska po Kolín a podél Vltavy od Prahy po Mělník, na Moravě pak na dolním toku Dyje a Moravy, jinde je ojediněle a přechodně zavlékána (Havlíček 2004). Na území České republiky je považována za zdomácnělý neofyt (Pyšek et al. 2012).

Na severovýchodě České republiky byla řepeň polabská patrně poprvé sbírána na rumišti v Olomouci (1943 leg. J. Otruba, OLM). Počátkem 60. let 20. století, během zvýšeného zájmu o rudištní květenu regionu, bylo zaznamenáno několik nálezů z rudišť na Ostravsku (např. na rudišti VŽKG u zastávky Polanka nad Odrou, 1961 leg. Z. Kilián, OP; na rudišti VŽKG v Polance nad Odrou, 1963 leg. Z. Kilián, PRC) a Třinecku (např. na pustém místě na rudišti v Třinci, 1960 leg. Z. Kilián, OLM; Třinec na rudišti VŘSR, 1960 leg. Z. Kilián, OSM). Ojedinělý doklad pak pochází z Ostravy-Hrabové (1986 leg. E. Opravil, OP).

76a. Moravská brána vlastní, 6373b, Hladké Životice (distr. Nový Jičín): pole se sójou, 1,2 km JV od kostela sv. Mikuláše, 49°40'32,3"N, 17°58'18,0"E, 261 m n. m., 6 ex. (27. 9. 2015 leg. P. Kocián, BRNU, NJM).

76a. Moravská brána vlastní, 6373c, Mankovice (distr. Nový Jičín): pole se sójou, 2,0 km V od kostela Navštívení Panny Marie, 49°38'03,7"N, 17°54'46,6"E, 257 m n. m., 6 ex. (20. 9. 2015 leg. P. Kocián, BRNU, NJM).

Z Novojičínska nebyla řepeň polabská dosud dokladována. Recentně byla nalezena na polích u Mankovic a Hladkých Životic, kde se toho času pěstovala sója. Kultury sóji byly ošetřeny herbicidy a rostliny řepně byly prakticky jediným plevelem v místech nálezů. Řepeň polabská bude patrně také rezistentní na některé herbicidní přípravky používané v sójových kulturách, obdobně jako příbuzná řepeň durkoman. Výskyty byly přechodného rázu, v dalších letech již na lokalitách nebyly rostliny pozorovány. Jakým způsobem byly diasporý zavlečeny na lokality, není zřejmé. Je pravděpodobné, že semena byla na pole zavlečena s kontaminovaným osivem sóji.

Závěr

Nálezy řepně durkomanu (*Xanthium strumarium*) a ř. polabské (*X. albinum*) byly učiněny na Novojičínsku v posledních letech vesměs v polních kulturách sóji. Patrně v souvislosti se zemědělskou oblibou sóji, která se zde pěstuje na větší osevní ploše než dříve, dochází k zavlékání diaspor s nečistým osivem a objevují se tak případy efemérních zavlečení zajímavých – dosud v území neobvyklých – druhů plevelů. Polní porosty budou proto v zájmovém území sledovány i v dalších letech.

Poděkování

Dík patří D. Hlisnikovskému za pomoc při zpřístupnění dat z regionálních herbářových sbírek.

Obr. 2. Řepeň polabská (*Xanthium albinum*): (a) celkový pohled na rostlinu na poli se sójou, (b) detail vrcholové části rostliny, (c) detail plodů, Mankovice, 20. 9. 2015. – Foto P. Kocián

Použité zdroje

- Bozic D., Barac M., Saric-Krsmanovic M., Pavlovic D., Ritz Ch. & Vrbnicanin S. (2015): Common Cocklebur (*Xanthium strumarium*) Response to Nicosulfuron. – *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca* 43: 186–191.
- Cimalová Š. (2006): Historické a recentní rozšíření vzácných druhů polních plevelů severní a střední Moravy a Slezska. – *Časopis Slezského zemského muzea, série A*, 55: 165–192.
- Danihelka J., Chrtek J. Jr. & Kaplan Z. (2012): Checklist of vascular plants of the Czech Republic. – *Preslia* 84: 647–811.
- Formánek E. (1887): Květena Moravy a rakouského Slezska. 1. díl. – Nákladem spisovatelovým, Brno.
- Grulich V. (2017): Červený seznam cévnatých rostlin ČR. – *Příroda* 35: 75–132.
- Havlíček P. (2004): *Xanthium* L. – řepeň. – In: Slavík B. & Štěpánková J. [eds], Květena České republiky 7: 474–482, Academia, Praha.
- Hlisnikovský D. (2010): *Xanthium strumarium* L. – In: Plášek V. & Cimalová Š. [eds], Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska IV., *Časopis Slezského zemského muzea, série A*, 59: 280.
- Hlisnikovský D. (2017): *Xanthium strumarium* L. – In: Hadinec J. & Lustyk P. [eds], *Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae. XV., Zprávy České botanické společnosti* 52: 129.
- Kocián P. (2015): Lilík mochyňovitý (*Nicandra physalodes*) – zajímavý plevel na Novojičínsku. – *Zprávy Moravskoslezské pobočky ČBS* 4: 37–38.
- Pladias (2018): Pladias – databáze české flóry a vegetace, www.pladias.cz. – URL: <http://www.pladias.cz/> (navštíveno 20. 12. 2018).
- Pyšek P., Danihelka J., Sádlo J., Chrtek J. Jr., Chytrý M., Jarošík V., Kaplan Z., Krahulec F., Moravcová L., Pergl J., Štajerová K. & Tichý L. (2012): Catalogue of alien plants of the Czech Republic (2nd edition): checklist update, taxonomic diversity and invasion patterns. – *Preslia* 84: 155–255.
- Sapetza J. (1865): Die Flora von Neutitschein. Ein Beitrag zu der Pflanzen-Geographie der mährischen Karpathen. – *Abhandlungen der Naturforschenden Gesellschaft zu Görlitz* 12: 1–56.
- Sedláčková M. (1986): K výskytu vzácnějších polních plevelů na Novojičínsku. – *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín* 38: 61–69.
- Skalický V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. – In: Hejný S. & Slavík B. [eds], Květena České socialistické republiky 1: 103–121, Academia, Praha.
- Slavík B. (1971): Metodika síťového mapování ve vztahu k připravovanému fytogeografickému atlasu ČSR. – *Zprávy Československé botanické společnosti* 6: 55–62.
- Thiers B. (s. a., průběžně aktualizováno): Index Herbariorum: A global directory of public herbaria and associated staff. New York Botanical Garden's Virtual Herbarium [online]. – URL: <http://sweetgum.nybg.org/ih/> (navštíveno 1. 11. 2018).
- Wimmer F. (1857): Flora von Schlesien preussischen und österreichischen Antheils oder vom oberen Oder- und Weichsel-Quellen-Gebiet. – F. Hirt's Verlag, Breslau.